

УДК 007:070:355.02

ВИСВІТЛЕННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ АВІАЦІЇ В ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФІЛЬМАХ

МЕЛЬНИКОВА-КУРГАНОВА Олена,

канд. наук із соц. комунік., доц., e-mail: melo5@ukr.net.

ІВАЦУК Антоніна,

канд. наук із соц. комунік., доц., e-mail: iva.tonya@gmail.com.

БУКІНА Наталія,

канд. філол. наук, e-mail: bukinanataliia@gmail.com.

Національний авіаційний університет, Київ, Україна.

Вступ. Документальні фільми про авіаційно-космічну галузь України створюють для аудиторії умови, які дозволяють зануритися у світ авіації, відчутти ефект присутності під час бойових вилетів, висвітлюють воєнні події, військові операції, але на першому місці в них – історія людини або людей. Документалісти торкалися теми авіації на початку російсько-української війни у 2014 та 2015 рр. Після повномасштабного вторгнення роль авіації набула більшого значення у війні, з'явилася нова хвиля документальних фільмів про воєнну авіацію.

Актуальність та мета. Особливості висвітлення бойових завдань української авіації під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну, використання новітніх способів фіксації подій, передання свідчень, створення образів героїв у документальних фільмах складають *актуальність* дослідження. Мета дослідження – визначити особливості сучасної телевізійної документалістики з авіаційної теми в контексті російсько-української війни.

Методи дослідження. Результати дослідження було отримано за допомогою теоретичного, описового, компаративного методів, систематизованого моніторингу документальних фільмів про українську військову авіацію. Було виділено особливості цих фільмів, зокрема за критеріями: тривалість, способи фіксації подій і фактів, особливості подання матеріалу, створення образів героїв, художні прийоми. Порівняно документальні фільми 2015 та 2023 рр.

Результати. Нами було проаналізовано документальні фільми про бойові завдання української авіації «Льотчики. Повернення», «Господарі неба», «Збиті льотчики Росії». Авторами фільмів використовуються прийоми відеопортретів, відеоінтерв'ю, коментарі експертів або очільників відповідних структур. Свідчення та тлумачення подій допомагають глядачеві зрозуміти ту чи іншу специфіку авіації.

Висновки. У розглянутих документальних фільмах автори посилюють публіцистичні образи героїв, зокрема пілотів та інших фахівців авіації, українських оборонців, а також використовують фіксацію фактів, документування подій, свідчення, коментарі та інтерв'ю, художні прийоми й мистецтво монтажу.

Ключові слова: документалістика, авіація, фіксація фактів, публіцистичний образ, художні прийоми.

Вступ. Документальні фільми про авіацію в контексті повномасштабної російсько-української війни фіксують та відображають особливості виконання бойових завдань, результати воєнних операцій за допомогою авіації чи безпілотних літальних

апаратів, ключові події у повітряному просторі, які вплинули на хід боїв. Створення публіцистичних образів пілотів, разом документування фактів за допомогою свідчень, інтерв'ю героїв допомагають наблизити аудиторію до теми військової авіації.

Документальні фільми створюють для аудиторії атмосферу занурення у світ авіації, допомагають відчувати ефект присутності під час бойових вильотів, висвітлюють воєнні події, військові операції, але на першому місці в них – історія людини або людей. Особливості висвітлення бойових завдань української авіації під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну, використання новітніх способів фіксації подій, передачі свідчень, створення образів героїв у документальних фільмах складають актуальність дослідження.

Мета дослідження – визначити особливості сучасної телевізійної документалістики з авіаційної теми в контексті російсько-української війни.

Для реалізації мети було поставлено такі завдання: дослідити наукові праці вітчизняних та закордонних вчених за темою дослідження; проаналізувати документальні фільми з авіаційної теми, зокрема особливості фіксації та документування бойових завдань української авіації в російсько-українській війні, а також способи висвітлення образів героїв; визначити особливості документалістики з авіаційної теми в контексті російсько-української війни.

Дослідженням документалістики займалися К. Брилла, А. Піотровська, Н. Премаратна, В. Коробко, О. Іванова, А. Червінчук, О. Ятчук. Дослідники розглядали документалістику в межах телевізійної журналістики та публіцистики.

Новизна дослідження полягає в аналізі особливостей документальних фільмів про українську авіацію, зокрема засоби фіксації та документування бойових завдань української авіації після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, способи висвітлення публіцистичних образів героїв.

Об'єктом дослідження є документальні фільми, які висвітлюють бойові завдання української авіації у російсько-українській війні, зокрема «Льотчики. Повернення», «Господарі неба», «Збиті льотчики Росії». **Предмет дослідження** – специфіка висвітлення бойових завдань української авіації в документальних фільмах.

Методи дослідження. Серед наукових методів дослідження було проведено моніторинг документальних фільмів за 2015 і 2023 рр., аналіз контенту на прикладі трьох провідних документальних фільмів про бойові завдання української авіації «Господарі неба», «Збиті льотчики Росії», «Льотчики. Повернення». Теоретичний метод було використано для аналізу досліджень вітчизняних та закордонних вчених за темою телевізійної документалістики. За допомогою описового методу розглянуто документальні фільми з авіаційної теми. Компаративний метод застосовано з метою порівняння прийомів фіксації і документування фактів та подій, особливостей висвітлення героїв документальних фільмів 2015 та 2023 рр. Отже, результати дослідження було отримано за допомогою теоретичного, описового, порівняльного методів, систематизованого моніторингу документальних фільмів про українську військову авіацію.

Виділено особливості цих фільмів, зокрема за критеріями: тривалість, способи фіксації подій і фактів, особливості подання матеріалу, створення образів героїв, художні прийоми. За допомогою моніторингу було обрано документальні фільми «Льотчики. Повернення», «Господарі неба», «Збиті льотчики Росії», проаналізовано їхні особливості та систематизовано отримані результати.

Результати й обговорення. У сучасній документалістиці наявне фіксування фактів, свідчень очевидців та учасників подій: «Документалістика фіксує війну насамперед через використання потенціалу та форматів журналістських жанрів, – інтерв'ю з військовими, репортажів з місця подій тощо» [1, с. 222].

Документалістика виконує естетичну функцію у висвітленні правди. З одного боку, документаліст підтверджує факти, які відбулися в реальній дійсності, з іншого боку,

за допомогою художніх прийомів створює публіцистичний образ героя, пейзажу, події або самого автора. Проте важливу роль відіграє наративна структура, побудова документального фільму.

Під час війни важливо врахувати способи фіксації подій і фактів, адже доведення істини є першочерговою ціллю. Правда в документалістиці завжди сконструйована, тому варто почати з розгляду стратегій цього конструювання [2, с. 36]. На етапі планування документального фільму необхідно врахувати способи фіксації, відтворення та інтерпретації подій за допомогою публіцистичного образу.

Шведська дослідниця Н. Премаратна зауважує, що в дискусіях про документальне кіно зазвичай будь-яка стрічка аналізується з трьох сторін: 1) документальний фільм як текст 2) у соціальних процесах і 3) в рамках дослідження [3, с. 41]. Це дозволяє дослідити різні способи обговорення ролі документального кіно, інтерпретацію, рецепцію та контекстуальні фактори [3, с. 41], що варто враховувати, аналізуючи сучасну воєнну документалістику.

Одним із неординарних прикладів світової документалістики з тематики воєнної авіації останніх років є кінострічка «Пілоти Тада» режисера М. Віскарри про елітне братерство пілотів надзвукових винищувачів Ріпаблік F-105 Тандерчіф періоду війни в Північному В'єтнамі 60-х років ХХ ст. Особливістю фільму є те, що М. Віскарра за фахом – льотчик, котрий близько 30 років служив кадровим офіцером ВМС США, тому в кінострічці відтворено його професійний військовий досвід. Голос за кадром належить американському актору Л. Пулу [4].

Аудиторія сприймає ті чи інші образи документального фільму, проте на розуміння тих смислів, які було закладено автором, мають вплив стереотипи. К. Брилла вважає, що, незалежно від того, чи стикається глядач із стереотипами у своїй свідомості або в документальних фільмах, ці структури послідовно впливають на наше ставлення та поведінку. Цьому також сприяє передбачувана фактографічність документальних фільмів [5, с. 71].

На думку А. Піотровської, документальне кіно використовує реальних людей і реальні ситуації, щоб розповісти історію [6, с. 73]. Разом із тим вона не погоджується з Дж. Гріерсоном щодо тлумачення «творчого використання реальності». Також дослідниця звертає увагу на проблему авторства в документальних фільмах: «Невидимість» автора щодо уявлення про те, що він/вона має бути визнаний/визнана, є предметом дискусії, яка досі триває як в академічному середовищі, так і, звичайно, в документалістиці» [6, с. 74].

Українські дослідники не відділяють документалістику від журналістики. Проте тлумачать її як інформування про суспільно важливі проблеми з художніми формами втілення матеріалу. Також акцентується на ролі документаліста в процесі створення фільму, зокрема «певний суб'єктивний відбиток автора» [7, с. 60].

Однією з тенденцій теледокументалістики є створення фільмів про актуальні події, факти, явища, впливових сучасних або історичних особистостей. Документалістика набуває популярності не лише за допомогою трансляції на телеекрані, але й представлення в соціальних мережах або платформах [7, с. 59].

Документалістика може розглядатися в контексті парадигми раціонального, фактографічного чи пропагандистського впливу, адже «переконання – це акт, що має місце між аргументацією та пропагандою або раціональністю та емоціями, однак межі між ними є «пористими» й немає чіткого консенсусу щодо визначення цих термінів. Емоційний зміст традиційно асоціюється з переконанням і пропагандою, тоді як раціональність – з аргументацією. Однак, як показують концепції раціональної та емоційної пропаганди, питання не є таким однозначним, як може здатися» [8, с. 158].

Найчастіше документальне кіно на телебаченні може бути представлене у форматі докудрами, де питання журналістської нейтральності та легітимності відзнятого матеріалу є ключовим для розуміння подій [9].

У сучасних наукових працях висвітлення авіаційної теми в медіа торкаються В. Васильченко, О. Мельникова-Курганова, М. Лашкіна. Ними було проаналізовано журналістські матеріали та документальні фільми за 2022 та 2023 рр. Автори акцентують на фактологічній достовірності, документальності, публіцистичності персонажів, чіткій архітектоніці сучасних документальних фільмів [10, с. 299].

Під час сучасної повномасштабної російсько-української війни велику роль у повітрі відіграють безпілотні літальні апарати, які задіяні в бойових операціях. Українські новини про БПЛА містили інформацію про кількість збитих ворожих безпілотників, атаки об'єктів на території окупованого Криму та РФ, міжнародні новини в контексті авіаційної тематики, зокрема про розвідувальні операції БПЛА у повітряному просторі над Чорним морем [11, с. 64].

У документальних фільмах, які вийшли після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, наявні публіцистичні прийоми, які допомогли зв'язати кілька історій героїв. Наприклад, цитати з щоденника очевидця, малювання послідовності подій героєм фільму. Образ автора втілюється за допомогою образу оповідача, автора щоденника, свідка, самого журналіста [12, с. 59].

Розглянемо документальні фільми про бойові завдання української авіації «Льотчики. Повернення», «Господарі неба», «Збиті льотчики Росії».

Документальний фільм «Льотчики. Повернення» [13] був знятий і транслювався на телеканалі «2+2» у 2015 р., ідея належить Д. Пономарьову. Головними героями фільму є льотчики, які у 2014 р. брали участь у захисті України від російської військової агресії. Тривалість фільму – 48 хв. У ньому відображена важливість роботи військової авіації з початку Антитерористичної операції (АТО). У документальному фільмі представлено трагічні історії трьох екіпажів, які зазнали авіакатастроф унаслідок влучання ворожих ракет у повітряні судна.

Перший збитий гвинтокрил Мі-24 виконував функцію підтримки піхоти (ударний гвинтокрил) у Слов'янську. Зміг катапультиватися тільки один пілот, двоє інших членів екіпажу загинули в авіатроці. Льотчик потрапив у полон і перебував у лікарні в Слов'янську. Після лікування йому вдалося виїхати на підконтрольну Україні територію.

Друга історія – про збиття літака Ан-30 у Слов'янську. Це був літак повітряного спостереження та аерофотозйомки. Він не мав озброєння, а виконував планову фотозйомку території, тому екіпаж не очікував обстрілу. Ракета потрапила у двигун, після чого відбулася пожежа, яка призвела до авіакатастрофи. Вдалося стрибнути з парашутом тільки трьом членам екіпажу. Командир і п'ять інших членів екіпажу загинули. Цьому сюжету про літак Ан-30 притаманні описовість та хронологічність.

Третій сюжет у фільмі знятий про знищення окупантами одного з трьох літаків, які виконували поставлене завдання. Іл-76 – військово-транспортний літак, призначений для транспортування й десантування особового складу, техніки та вантажів різного призначення. Завдання виконували три борти. Перший приземлився в аеропорту Луганська. Другий було збито окупантами. Усі дев'ять членів екіпажу й особовий склад у кількості 40 людей загинули. Про трагічні події розповідає учасник операції – радист Сергій, який був у складі екіпажу першого літака.

Отже, цей документальний фільм складається зі свідчень членів екіпажів та доповнюється невеликою кількістю нарізок відео з подій. Він демонструє важливий і трагічний етап початку протистояння російській агресії українськими військовими, усі три історії пов'язані між собою хронологічними й територіальними рамками. Герої демонструють сміливість і готовність захищати свою країну, українських пілотів і членів екіпажу.

У 2023 р. український журналіст М. Хотіленко зняв документальний фільм про українських воєнних льотчиків «Володарі неба». Хронометраж фільму – 45 хв. Основна тема – любов до Батьківщини та авіації. У документальному фільмі використано

портретні інтерв'ю, в яких беруть участь чотири герої. Герої фільму зробили більше ніж 550 бойових вилетів, знищили 650 цілей.

Стрічка розпочинається з візуальних ефектів – кадрів з літаками-бомбардувальниками: літак-винишувач на високій швидкості розрізає небо, пікіруючи над водою і землею поверхнею. Збагачує візуальний ряд фільму аерозйомка. М. Хотіленко як автор з'являється в кадрі з промовистим вступним словом щодо концепції документального фільму. Він хоче ближче ознайомити глядачів із професією військового пілота в умовах російсько-української війни. Представлені архетипи героїв фільму асоціюються з козацькою сміливістю і мужністю.

На думку Т. Храбан, в українському військовому дискурсі домінують дві моделі Героя. Перша – характеризується масштабністю й гіперболізацією. Це образ Героя-надлюдини, що містить у собі риси супергероя, подібного міфологічним героям, богам, титанам. Друга модель являє собою збірний образ народної, а не елітарної культури. Образ героя відрізняють реалістичність і контрастність [14, с. 9].

Ці дві моделі реалізуються і в стрічці «Володарі неба». Для М. Хотіленка наші льотчики – «люди з іншої планети», «справжні атланти, які захищають та тримають наше небо», вони сидять за штурвалами «залізних птахів, які розганяються до швидкості майже тисяча кілометрів». За допомогою тропів (гіпербол, порівнянь, метафор тощо) формується особливе емоційне наповнення усєї стрічки. Варто зазначити, що й авторський текст сповнений патетикою та художньою образністю. Проте критики зауважують про віддаленість образів від реальних пілотів та реальної аудиторії: «Пишномовний текст журналіста помітно контрастує зі щирими розповідями героїв. Навіть якщо вони з Хотіленком вживають однакові метафори, наприклад, «авіаційна родина» [15].

Образи пілотів також показано в такий спосіб: у чорній американській ретроавтівці «Лінкольні» – Д. Шкаревський, на байку – І. Кисельов, у спортивній залі в боксерських рукавицях – Р. Лазаренко, – що в масовій свідомості глядачів асоціюється з маскулінністю, підсилює риси героїв як суперменів, відсилаючи до кінопоетики Голлівуду.

Кожен із героїв кінострічки розповідає власну історію: як обрали свій шлях в авіацію, про перший політ, про захоплення небом тощо. Наративи документального фільму занурюють аудиторію до авіаційної теми.

Історії молодих льотчиків драматично вписані в контекст минулого й сучасного України. Автор фільму говорить про трагічні для України події 2014 р.: анексію Криму, захоплення аеропорту «Бельбек» – місце базування 204-ї бригади тактичної авіації, – що супроводжуються кадрами історичної кінохроніки. Тоді в аеропорту було 50 МіГ-29, 4 модернізовані навчальні літаки Л-39 тощо. Повернути вдалося лише 43 МіГ-29 та 1 Л-39. Єдиною надією української авіації в ті часи стали молоді пілоти, які щойно сіли за штурвали літаків, і це підкреслює автор документального фільму.

Драматизм оповіді журналіста зростає відповідно до вагомості нової місії, яка постає перед вітчизняною військовою авіацією та нашими пілотами в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Льотчики розповідають про свої завдання, зокрема збиття ворожих безпілотників, «шахедів» та ракет. У фільмі також використано символ героїв – однакові татуювання у вигляді меча й крила, а також перснів із цим зображенням.

У вересні 2023 р. на телеекрани вийшов документальний фільм Головного управління розвідки Міністерства оборони України «Збиті льотчики Росії» [16]. Хронометраж фільму – 1 год. На початку стрічки закадровий голос пояснює поняття «ас», доповнює визначення візуальний ряд з картою «Туз». Автор А. Шевченко звертається до історичного дискурсу Другої світової війни. Фільм розповідає про героїзм українських пілотів та зенітників, які збивали ворожі літаки. Також висвітлено тему важливості отримання Україною літаків F-16.

У фільмі пояснюються бойові операції, адже повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р. почалося з масованих повітряних ударів по базуваннях української авіації, аеродромах, системах протиповітряної оборони. У фільмі коментують події авіаексперт В. Романенко, голова ГУР МО України К. Буданов, командир авіаційного підрозділу ГУР з позивним «Маестро», пілоти, зенітники, які захищали країну в перші дні війни. Необхідно підкреслити, що українські пілоти часто знімаються з прихованим обличчям: або в балаклавах, або в захисному шлемі з окулярами. Автор фільму підписує героїв фільму лише іменем або позивним. Символічним є показ одним із героїв шеврону пілотів «Привід Києва» та нанесення його зображення на літаки.

Автор фільму зазначає, що воєнна розвідка мала інформацію про масштаби, напрямки й час повітряних атак з боку РФ. Також А. Шевченко пояснює глядачу систему протиповітряної оборони, яка складається з бойової і транспортної авіації, зенітно-ракетного та радіотехнічного військ. Для документальної точності записано перемовини російських пілотів, які не очікували український спротив у небі. Оригінальні аудіозаписи, радіоперехоплення супроводжуються текстовим повідомленням на екрані. У відеоряді представлено карти, інфографіку, відеофіксацію катапультивання з літака, що записано камерою російського пілота, яка була закріплена на шоломі. Автор документального фільму А. Шевченко з'являється в кадрі біля збитих російських штурмовиків і коментує події початку повномасштабного вторгнення, коли було знищено близько 300 російських літаків. Також розповідає про ядерне роззброєння України на фоні музейних авіаційних експонатів.

Сюжету фільмі розвивається за допомогою гральних карт. Візуально перевертаються карти одна за одною, і глядачі можуть побачити замість тузів – асів російської авіації, які потрапили в полон. До кожного з російських пілотів на екрані з'являються досьє, біографічні дані, а потім – їхня історія поразки у війні. Також подається інформація про російських пілотів, які розбилися після катапультивання. У відеоряді використовуються фото- та відеоматеріали, зняті на телефон територіальною обороною окремих областей України або очевидцями. Також у фільм введено новинні сюжети українських медіа, де російські льотчики дають свідчення та розповідають про свою підготовку, використані кадри з російських ЗМІ, де російські пілоти свідомо підтверджують свої злочини.

Провідним персонажем фільму є К. Буданов, тому що надає коментарі журналісту, а також ставить запитання збитим російським. Фрагмент стрічки про Авіаційну коаліцію союзників України супроводжується відео з новин медіа, де виступає В. Зеленський. Символом президентської промови був шолом українського аса, на якому написано: «Ми маємо свободу, дайте нам крила, щоб її захистити».

Кульмінацією фільму є демонстрація документальних кадрів обміну російських льотчиків на українських оборонців, зокрема за трьох льотчиків повернули 45 захисників України.

У фіналі документального фільму презентовано результат унікальної операції воєнної розвідки під кодовою назвою «Синиця», яка була спрямована на захоплення російського воєнного гвинтокрила Мі-8. У ході реалізації цього бойового завдання українські військові отримали російську документацію та секретно-технічне обладнання. Завербований російській пілот надав цінну інформацію про авіаційно-космічну галузь РФ. Крім того, молодий льотчик звернувся до російських військових перейти на бік України, що підсилило пропагандистську функцію фільму.

Відеоматеріали з мережі «Інтернет» про атаку аеродрому у Пскові (РФ) українськими дронами завершують фільм як постскрипtum. Кадри доповнено радіоперехопленням розмови російських військових.

Отже, динамічна розповідь, героїчна або напружена музика та звуки авіації занурюють у сюжет фільму, створюють враження ефекту присутності, а також тримають увагу аудиторії. У текстовій частині використовуються епітети, метафори, порівняння, іронія. У документальному фільмі комплексно показано протидію російській авіації в

українському повітряному просторі за допомогою документування актів, відеоінтерв'ю та радіоперехоплень тощо.

Висновки та перспективи. Висвітлення бойових завдань української авіації в документальних фільмах 2015 та 2023 рр. мають свої особливості. Якщо у документальному фільмі «Льотчики. Повернення» представлено факти про втрати в авіації 2014 р. та створено публіцистичні образи жертв або постраждалих пілотів під час проведення АТО, то у фільмах «Господарі неба» і «Збиті льотчики Росії» представлена не лише інформація про втрати авіації України на початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 р., але й позитивні образи героїв – пілотів, зенітників та інших фахівців авіації. Крім того, акцентується увага на успішних бойових операціях у небі.

У трьох документальних фільмах використовуються прийоми відеопортретів, відеоінтерв'ю, коментарі експертів або очільників відповідних структур. Глумачення подій героями документальних фільмів допомагають глядачеві зрозуміти особливості авіації.

У контексті повномасштабної російсько-української війни документалісти представляють фіксацію подій в небі, військових операцій або воєнних злочинів російських пілотів. У фільмах наявні кадри дилетантських відео чи фотозйомок на мобільний телефон, камеру з шолому пілотів тощо. Також глядач може побачити відеоспецефекти, інфографіку, карти, набір текстових повідомлень під звуки радіоперехоплень, що надає динаміки відеоряду.

Образи героїв фільмів – позитивні або негативні – створювалися за допомогою інтерв'ю, біографічних довідок, репортажних зйомок. На вербальному рівні використовувалися такі художні прийоми, як епітети, метафори, порівняння, іронія, гумор.

У розглянутих документальних фільмах автори посилюють публіцистичні образи героїв, зокрема пілотів та інших фахівців авіації, українських оборонців, а також використовують фіксацію фактів, документування подій, свідчення, коментарі та інтерв'ю, художні прийоми й мистецтво монтажу.

Перспективою дослідження може бути аналіз наративів відеосюжетів на тему винищувачів F-16 для України.

1. Іванова О., Червінчук А. Сучасна українська воєнна документалістика: автор та авторська стратегія. *Scientific developments of European countries in the area of philological researches*. Рига: Baltijapublishing, 2020. С. 221–237.

2. Ortner, Sherry B. *Screening Social Justice: Brave New Films and Documentary Activism*. New York, USA: Duke University Press, 2023. URL: <https://doi.org/10.1515/9781478024132> (дата звернення: 15.10.2023).

3. Premaratna N. *Dealing With Sri Lanka's Demons: Using Documentary Film for Peacebuilding*. *Journal of Peacebuilding & Development*. 2021. Vol. 16(1). Pp. 39–54. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1548816/FULLTEXT01.pdf> (дата звернення: 15.10.2023).

4. *Thud Pilots: documentary*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F1rtHoHsis> (дата звернення: 15.10.2023).

5. Brylla C. *Documentary and Stereotypes. Reducing Stigma through Factual Media*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG, 2023. 331 p. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-26372-9> (дата звернення: 15.10.2023).

6. Piotrowska A. *Psychoanalysis and Ethics in Documentary Film (2nd ed.)*. London, Routledge: Behavioral Sciences, Humanities, 2023. 290 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003320173> (дата звернення: 15.10.2023).

7. Коробко В. Характеристика телевізійної документалістики у дискурсі журналістикознавства та її форми. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. V(23), I.: 139, Будапешт : Seanewdim, 2017. С. 57–60.

8. Kellokoski I. Persuasion through people: The rhetorical categories of documentary subjects in Michael Moore's films. *Nordic Journal of Media Studies*. 2023. Vol. 5(1). Pp. 154–171.

9. Fournier G. *The War Game and Who Bombed Birmingham?: usage politique du mode réflexif*. *Revue LISA/LISA e-journal*, vol. XII-N°1, 2014. URL: <https://doi.org/10.4000/lisa.5641> (дата звернення: 15.10.2023).

10. Мельникова-Курганова О. С., Васильченко В. М., Лашкіна М. Г. Особливості контенту з авіаційної тематики в українській онлайн-журналістиці. Вчені Записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34 (73), № 4. С. 296–301.

11. Мельникова-Курганова О. С., Васильченко В. М., Лашкіна М. Г. Висвітлення теми безпілотників в онлайн медіа під час війни в контексті авіації. Держава та регіони: Серія: Соціальні комунікації. № 3 (55). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2023. С. 64–71.

12. Мельникова-Курганова О. С., Ятчук О. М. Телепубліцистика й документалістика у висвітленні облоги Маріуполя. Образ. Вип. 2 (42). Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 52–61.

13. Лютчики. Повернення: документальний фільм. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=D9Y9LvoLaf4> (дата звернення: 15.10.2023).

14. Khraban T. Archetypical Aspects of Hero Image in Modern Ukrainian Non-Institutional Military Discourse. *Social Communications: Theory and Practice*. 2021. Vol. 12(1). Pp. 83–97. URL: <https://new.comteka.com.ua/index.php/journal/article/view/80/77> (дата звернення: 15.10.2023).

15. Спалек М. Близькість і злидні української воєнної документалістики. URL: <http://surl.li/lykod> (дата звернення: 15.10.2023).

16. Збиті лютчики Росії: документальний фільм від ГУР. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=onk9Dcu1S9Q&mt=567s> (дата звернення: 15.10.2023).

1. Ivanova, O. & Chervinchuk, A. (2020), “Contemporary Ukrainian war documentary: author and author’s strategy”, *Scientific developments of European countries in the field of philological research*, Valtijapublishing, Riga, pp. 221–237.

2. Ortner, Sherry B. (2023), *Screening Social Justice: Brave New Films and Documentary Activism*, Duke University Press? New York, USA? DOI.org/10.1515/9781478024132 (accessed: 15.10.2023).

3. Premaratna, N. (2021), “Dealing With Sri Lanka’s Demons: Using Documentary Film for Peacebuilding”, *Journal of Peacebuilding & Development*, vol. 16(1), pp. 39–54, available at: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1548816/FULLTEXT01.pdf> (accessed: 15.10.2023).

4. Youtube (2023), *Thud Pilots: documentary*, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=F1rtHoHsyis> (accessed 15.10.2023).

5. Brylla, C. (2023), *Documentary and Stereotypes. Reducing Stigma through Factual Media*, Springer Nature Switzerland AG, Switzerland, 331 p., available at: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-26372-9> (accessed: 15.10.2023).

6. Piotrowska, A. (2023), *Psychoanalysis and Ethics in Documentary Film (2nd ed.)*, Behavioural Sciences, Humanities, London, Routledge, 290 p., available at: <https://doi.org/10.4324/9781003320173> (accessed: 15.10.2023).

7. Korobko, V. (2017), “Characteristics of Television Documentary in the Discourse of Journalism Studies and its Forms”, *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, v(23), I.: 139, Seanewdim, Budapest, pp. 57–60.

8. Kellokoski, I. (2023), “Persuasion through people: The rhetorical categories of documentary subjects in Michael Moore’s films”, *Nordic Journal of Media Studies*, vol. 5(1), pp. 154–171.

9. Fournier, G. (2014), *The War Game and Who Bombed Birmingham?: usage politique du mode réflexif*. Revue LISA/LISA e-journal, vol. XII-N°1, DOI.org/10.4000/lisa.5641 (accessed: 15.10.2023).

10. Melnykova-Kurhanova, O.S., Vasylychenko, V.M. & Lashkina, M.G. (2023), “Features of content on aviation topics in Ukrainian online journalism”, *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series: Philology. Journalism*, vol. 34 (73), no. 4, pp. 296–301.

11. Melnykova-Kurhanova, O.S., Vasylychenko, V.M. & Lashkina, M.G. (2023), “Coverage of the topic of drones in online media during the war in the context of aviation”, *State and Regions: Series: Social Communications*, no. 3 (55), Classical Private University, Zaporizhzhia, pp. 64–71.

12. Melnykova-Kurhanova, O.S. & Yatchuk, O.M. (2023), “Telegenjournalism and Documentary in the Coverage of the Siege of Mariupol”, *Image*, iss. 2 (42), Sumy State University, Sumy, 2023, pp. 52–61.

13. Youtube (2015), *The pilots. Return: a documentary film*, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=D9Y9LvoLaf4> (accessed: 15.10.2023).

14. Khraban, T. (2021), “Archetypical Aspects of Hero Image in Modern Ukrainian Non-Institutional Military Discourse”, *Social Communications: Theory and Practice*, vol. 12(1), pp. 83–97, available at: <https://new.comteka.com.ua/index.php/journal/article/view/80/77> (accessed: 15.10.2023).

15. Spalek, M. (2023), “The brilliance and poverty of Ukrainian war documentaries”, available at: <http://surl.li/lykod> (accessed: 15.10.2023).

16. Youtube (2023), Downed pilots of Russia: A documentary film by the GUR, , available at: <https://www.youtube.com/watch?v=onk9Dcu1S9Q&t=567s> (accessed: 15.10.2023).

UDC: 007:070:355.02

COVERAGE OF FIGHTING TASKS OF UKRAINIAN AVIATION IN DOCUMENTARIES

Melnykova-Kurhanova Olena, PhD (Social Communications), Associate Professor, e-mail: mel05@ukr.net.

ORCID – <https://orcid.org/0000-0002-1364-0264>

Ivashchuk Antonina, PhD (Social Communications), Associate Professor, email: iva.tonya@gmail.com.

ORCID – <https://orcid.org/0000-0003-0209-148X>

Bukina Nataliia, PhD (Philology), Associate Professor, email: bukinanataliia@gmail.com.

ORCID – <https://orcid.org/0000-0002-5993-6562>

National Aviation University, Kyiv, Ukraine.

Introduction. Documentaries about Ukraine’s aerospace industry create conditions for the audience to immerse themselves in the world of aviation, to feel the effect of being present during combat missions, to cover military events and military operations, but in the first place, they tell the story of a person or people. Documentary filmmakers touched upon the topic of aviation at the beginning of the Russian-Ukrainian war in 2014 and 2015. After the full-scale invasion, the role of aviation became more important in the war, and a new wave of documentaries about military aviation appeared. The peculiarities of covering the combat missions of Ukrainian aviation during the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, the use of the latest methods of recording events, transmitting testimonies, and creating images of heroes in documentaries are the subject of this study.

The purpose of the study is to identify the features of contemporary television documentaries on aviation in the context of the Russian-Ukrainian war.

Research methods. The results of the study were obtained using theoretical, descriptive, comparative methods, and systematic monitoring of documentaries about Ukrainian military aviation. The features of these films were identified, in particular, by the following criteria: duration, methods of recording events and facts, peculiarities of presentation, creation of characters, artistic techniques. The documentaries from 2015 and 2023 were compared.

Results. We have analysed documentaries about the combat missions of Ukrainian aviation, such as “Pilots. Return”, “Masters of the Sky”, “Downed Russian pilots”. The authors of the films use the techniques of video portraits, video interviews, and comments by experts or heads of relevant structures. Testimonies and interpretations of events help the viewer to understand the specifics of aviation.

Conclusions. Documentary films enhance the publicistic images of heroes, including pilots and other aviation professionals, Ukrainian defenders, not only by recording facts, documenting events, testimonies, comments and interviews, but also by artistic techniques and editing.

Keywords: *documentary, aviation, documenting facts, publicistic image, artistic techniques.*

Стаття надійшла до редакції 15.10.2023

Рекомендовано до видання 11.03.2024